

НЕНАД ШАПОЊА

О ПРОСТОРИМА ПАЖЊЕ

Говор приликом уручења Змајеве награде

Добити Змајеву награду, ући је у српски песнички Пантеон, нарочито у години када Матица српска улази у свој трећи век, што је више него озбиљна похвала песнику.

Змајева награда открива не само књигу већ и укупно песничко поље аутора. Осветљава га у јавности, али и у времену тог песника. Нарочито када се осврнемо према низу добитника који су данас постали незаобилазна лектира нашег језика.

Нећу вас нимало слагати ако кажем да сам проходао простором који је српској деци омеђио чика Јова Змај. Беше то даровани ми простор неописиве среће. Можда је и то разлог да сам задржао у себи тај детињи простор у коме сам се увек могао огрејати љубављу, разумевањем, смислом. Змај у мени увелико светли и данас.

После Змаја ту светлост уносили су, а простор увећавали и Мика, и Десанка, и Десница, и Лаза, и Настасијевић, и Попа, и Милош, и Његош, и они бројни светски песници. Песнички простор из детиње душе постајао је временом за мене све шири.

Песник гради простор толико имагинаран да на крају морамо да поверујемо да је стваран. То је простор песме. То је простор који може да посећује душа. Сасвим насупрот онога свакодневног, онога у коме се спречавају, чак спутавају лутања душе, а то је оно што људи најчешће обичавају да чине.

А то сазнање нам дође много година после детињства. Као и чињеница да поезија не сме да избегава опасна места, јер иначе, ма колико лепорека била, она тада престаје поезијом да буде.

Ја ћу вам сада прочитати текст, написан за ову прилику, значи као захвалност, и Змају и Матици српској, односно њеном Жирију, који је високо вредновао моју поезију, као и мојој породици, а тиче се једног од простора у којем постојим као песник.

О просторима пажње

Знате и сами, или то барем претпостављате, наука није довољна да објасни ствари душе, а богами, нити просторе пажње. Није јој једноставно да докучи како су и пажња и присутност оне кључне мере нашег постојања. Цео живот прође у пажњи и присутности песника да би се понекада написала понека песма, да би накратко, и за другог, постао видљив, тај знак присуства.

А песник је лампа уз помоћ које његова душа скенира овај свет.

А поезија тражи отвореност. Не слику душе, већ потпуно огољавање бића до саме душе. Поезија је супстанцијална домовина наша, а у простору пажње осветлити се може и покрет душе. Зато је битно отворити свест за разумевање простора пажње. И када сте читалац поезије, и када сте песник.

Све оно што пажња песника обуче у речи, то треба и да оживи. Иначе, та пажња не би била истинска. Она мора натерати читаоца да покаже лепоту коју његово биће скрива. Баш ону за коју само слути да је има.

Можемо се упитати, куда наш живот одлази када се измигољи из текста? Како уопште изгледа свет када гледамо у себе дубљег од огледала, када уз помоћ срећне околности призване поезијом, надиђемо ту врсту димензионалности? Када надиђемо ону копију идентичну нама, ону која је само виртуелан привид без дубине. Без садржаја наше живе душе и без заноса наше пажње.

Како проширујемо простор, како он постаје наш, ментално, па и физички, а како га припитомљавамо за душу?

Све то јесу озбиљна питања која стоје пред песником, који се, попут и осталих бића људских, целоживотно навикава на смрт тела и слути узлет душе. Као људи углавном видимо само ово прво. И онда, гледајући све више свет око себе, све мање разговарамо са душом. Бавимо се заборављањем најбитнијег. Ни не упитамо се, где је простор у коме душа постаје жива, а у којем пушта?

А осим душе невидљиве, нашој свакодневној пажњи најчешће измиче и лепота, и то баш она невидљива, такође. Песници, на срећу, нису сасвим у овом свету свакодневице, они знају и препознају да лепоту чине различити слојеви. Неке препознају зато што их анамнестички већ познају одавно, а неке тек откривају. Материјално је тек градиво за могућу лепоту. Поезија се конституише као мрежа пажње у коју се хвата лептир душе.

Попут жене, песма у себи носи различите слојеве лепоте. Лако видљиве, и сасвим невидљиве. Пажњи слућене. Што их је више, заводљивост је извеснија, пажња читаоца продубљенија.

Пажња у песми, као и пажња кроз песму као наочари, окулар је за дубински свет. Различити нивои пажње граде различите слојеве нашег света. А уз помоћ њих можемо да видимо различите слојеве лепоте и слојеве бића.

Људи се ионако разликују по броју тих слојева које поседују. Неки су само онакви какви се крећу у видљивом свету, за неке је потребно неколико слојева пажње да би их разумели, за неке, оне неухватљиве, и неколико десетина. Ти су неухватљиви, често, чак и за себе. Замислите онда шта бива када наиђете на бисер и сусретнете се са лепотом која се крије иза стотину слојева.

Један од најбитнијих слојева нашег живота јесте онај у коме живимо у сусрету са прошлостју, како личном, тако и колективном. Једна од најблиставијих тачака тог сусретања јеста она усред видљивог дана који интензивно живи у нама без обзира на нашу свест о томе. Када га препознамо и осветлимо, то стање бива довољно велико и довољно битно да наша душа може да засија.

Ствари из невидљивог света могу се организовати по сасвим рационалним принципима, а могу и по оним ирационалним. Постоји и трећи начин, када се прате вибрације које продиру у видљиво, али су неразрешиве нашем уму. То су оне из простора душе, у којима логика постојања јесте другачија од оне логике из наших прича.

Коначно, мера препознавања, мера је и равнотеже, оне у којој се наше душе препознају чак и у материјалном свету, у просторима пажње, и то онда када лиминална, сублиминална и надлиминална и лепота и радост продиру из сва три смера, баш као из песме. Оне песме која може да постане равнотежна тачка наших живота.

(Изговорено на Свечаној седници Матице српске, 24. фебруара 2026. године)